

Albinas Kuncevičius,
Timo Ibsen, Justina Poškienė,
Regina Prapiestienė,
Rokas Vengalis, Gintautas Vėlius,
Jonas Volungevičius

Trakų pusiasalio pilies Aukų kalnas

2018 m. vykdant projektą „Valstybingumo kraštovaizdis: aplinkos transformavimas Lietuvos istorinėse sostinėse“ (detalesnė žr. p. 182–184) atlikti žvalgomieji tyrimai Trakų pusiasalio pilies teritorijoje esančiame Aukų kalne ir jo prieigose. Siekta surinkti duomenis, reikalingus identifikuoti Trakų pusiasalio pilyje ir ten esančiame Aukų, Pilies kalno piliakalnyje XIV–XV a. pradžioje vykdytus žemės judinimo darbus, susijusius su viduramžių pilies fortifikacinės sistemos įrengimu ir jos tobulinimu. Tyrimų metu siekta rekonstruoti iki tol buvusį šios vietos paleoreljefą, buvusių jo pakeitimų apimtį, išsiaiškinti, ar šis kalnas arba Aukų kalnas yra dirbtinai žmonių supiltas. Tirta gręžiant ir šurfuojant. Gręžiniais siekta nustatyti tiriamos vietos stratigrafiją, identifikuoti natūralius ir supiltinius grunto sluoksnius, grunto nukasimo vietas. Šurfai iškasti tik tose vietose, kur reikėjo patikslinti prieš tai minėtais metodais gautus rezultatus ir norint paimti mėginius laboratoriniams tyrimams.

Atliekant žvalgomouosius tyrimus kartu su archeologu iš Vokietijos dr. T. Ibsenu (Baltų ir skandinavų archeologijos centras, Šlezvigas) dalyvavo dirvožemininkai dr. R. Prapiestienė ir dr. J. Volungevičius (VU, Gamtos fakultetas), archeologai dr. J. Poškienė, dr. R. Vengalis ir dr. G. Vėlius (VU, Istorijos fakultetas). Liepą pradžią prisijungė ir VU archeologijos specialybės I bei II kurso studentai.

Manoma, kad apleidus Senujų Trakų pilį, Trakų pusiasalio pilį apie 1350–1377 m. pradėjo statyti kunigaikštis Kęstutis. Statant šią pilį žmonių nuolat neapgyvendintoje vietoje iškirtas miškas, atlikti dideli niveliaciniai darbai priekiniame pilies kieme, o antrajame kieme, kaip spėjama, supiltas arba suformuotas kalnas. Pilis užėmė apie 4 ha plotą, ją sudarė dvi atskiros dalys: pirmoji, arčiau miesto, skirta kariuomenei ir pilies tarnautojams, apjuosta mūro siena su 6 ar 7 keturkampiais bokštais, antroji – Aukštutinė pilis, tarp Galvės ir Bernardinų (Luko) ežerų santakos, su valdovo rūmais ant aukšto kalno.

Pusiasalio pilyje iki šiol ištirtas apie 5070 m² plotas. Tyrimų istorija iki 2012 m. išsamiai apžvelgta (Lisaukaitė B., *The investigations at Trakai Peninsula castle during 1992–1993 and 1995–1998, Archaeological investigations in independent Lithuania 1990–2010*, V., 2012, p. 196–199). Pilies tvarkymo darbai ir su jais susiję archeologiniai tyrimai vyko ir 2018–2019 m.

1962 m. A. Tautavičiui tiriant pilį nustatyta, kad jau pirmame etape buvo iškastas atskyręs pilį nuo sausumos, t. y. nuo dabartinio miesto pusės, apsauginis griovys. Už jo buvo supiltas status nuo 3–4 m iki 7–8 m aukščio pylimo šlaitas, ant kurio sumūryta gynybinė siena. Pylimas ŠV pusėje (nuo pelkės) buvo iki 7–8 m aukščio, o nuo Bernardinų ežero, kur šlaitai žemesni, apie 3–5 m aukščio. Dar vienas apie 15 m pločio, 4 m gylio iškastas griovys atskyrė priekinę pilį nuo aukštutinės pilies. Griovio dugnas sausas. Pilies kieme atlikti dideli niveliacijos darbai: supilti stori žemių sluoksniai žemutinės pilies pakraščiuose. PR kampe (nuo Bernardinų ežero pusės) prie didžiojo bokšto, kur buvo pelkė, supiltas iki 2,5 m storio žvyro sluoksnis. Kiemo ŠV pakraštys paaukštintas 0,8–1 m. Aukštinės pilies kiemą (dabartinę Aukų kalno teritoriją) nuo priekinės pilies dalies

1 pav. Šūrfas 2 Trakų pusiasalio pilies Aukų kalne.
A. Kuncevičiaus nuotr.

Fig. 1. Test Pit 2 on Sacrifice Hill at Trakai Peninsula Castle.

skyrė molio pylimas su mediniais (?) įtvirtinimais, kurie minimi ir XV a. pradžios rašytiniuose šaltiniuose. Šis pylimas labai apardytas antrame statybos etape, statant mūro sienas. Ant Aukų kalno pirmojo etapo statinių nerasta, jie neužfiksuoti to meto archeologinių tyrimų metu. Manoma, kad jie buvo sunaikinti vėliau statant.

2018 m. balandį, vadovaujant T. Ibsenui, motoriniu kalamuoju zondų *Weckerhammer* išgręžti 5 gręžiniai: vienas Aukų kalno R papėdėje, 4 kiti – šio kalno viršuje, jo aikštelėje. Šiuos gręžinius fiksavo, įvertino ir aprašė dirvožeminkai.

Gręžinys 1 padarytas Aukų kalno R papėdėje, apie 15 m nuo Skaisčio ir Bernardinų ežerų santakos kranto. Vėliau šioje vietoje buvo iškas-

tas 1,5x1 m dydžio šūrfas. Kiti 4 gręžiniai išgręžti Aukų kalno aikštelės Š ir R pakraščiuose, centrinėje dalyje ir PV kampe, kur vėliau buvo iškastas dar vienas 1,5x1 m dydžio šūrfas.

Aukų kalno R papėdėje, šūrfu, maždaug po 10 cm storio velėnos sluoksniu aptiktas iki 50–60 cm storio juodos žemės kultūrinis sluoksnis su pavieniais nedideliais keramikos ir plytų gabaliukais, datuojamas pilies gyvavimo laikotarpiu – XIV a. II puse – XV a. Aptikti buitinės keramikos fragmentai pagal analogus datuojami XIV a. pabaiga – XVI a. pradžia. Tai oksidaciniėje aplinkoje degta keramika (puodynės ir puodai) – apžiesta ir gaminta juostiniu būdu, taip pat redukciniėje aplinkoje degta keramika – puodų ir ąsočių fragmentai.

Aukų kalno aikštelėje padaryti gręžiniai ir iškastas šūrfas rodo, kad šis kalnas yra gamtinis, t. y. ne dirbtinai supiltas. Tai ne moto tipo pilvietė, bet natūrali, nors, be abejo, statant pilį gerokai pakeista (statūs šlaitai, griovys kalno apačioje) kalva. Aukų kalno aikštelės viršuje yra net iki 1,5 m storio supiltinis permaišytas plytgalių ir griuvenų sluoksnis, kuriame daug plytgalių su prilipusio kalkių skiedinio liekanomis (buvusių plytų dydžiai: ?x13,5x8,5 cm; ?x13,3x,5 cm; ?x13,9x8,1 cm; ?x14x9 cm ir panašiai), o maždaug nuo 1,7–1,9 m gylio prasideda melsvai žalsvas, pilkas, netgi smėlingas priemolis su karbonato intarpais, suplautas ir supiltas (1 pav.). Nuo 1,7–1,9 m yra fliuvioglaciacialas – rusvai gelsvas žvyras, 1,9–2 m gylyje – ledyno supiltinė morena.

Sacrifice Hill at Trakai Peninsula Castle

In 2018, a field evaluation was conducted at so-called Sacrifice Hill Trakų on the grounds of the Peninsula Castle site. During this five boreholes were drilled and two test pits excavated on the hill's flat top and at the hill's E foot.

The investigation showed that Sacrifice Hill is natural rather than being a manmade hill as had been previously speculated, although in building the castle, the hill's height and the inclination of its slopes had been artificially increased. The surface of Sacrifice Hill's flat top consists of a fill layer, up to 1.5 m thick, of mixed brickbats and rubble, under which ice age moraine begins at a depth of roughly 1.9–2 m (Fig. 1).

Simona Širvydaitė-Šliupienė,
Vida Kliugaitytė

Vilniaus piliavietės Arsenalo gatvėje 1 tyrimai

2018 m. gegužės–rugpjūčio mėnesiais LNM užsakymu atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrimai Arsenalo g. 1 kieme (Vilnius), kuris patenka į Vilniaus pilių su įtvirtinimais, pastatais ir jų liekanomis teritoriją. Ši Vilniaus Žemutinės pilies teritorija intensyviai tyrinėjama jau nuo XX a. vidurio. Nemažai tirtas ir Arsenalo g. 1 kiemas. 1955–1961 m. LNM vidiniame kieme A. Tautavičius ištyrė per 2000 m² plotą (dėl didelio gylio įžemis pasiektas tik 300 m² plote). Aptiktas iki 6,5 m storio kultūrinis sluoksnis, pradėjęs formuotis dar XII a., atkastas medinis miesto užstatymas, Šv. Onos bažnyčios liekanos bei kapinės aplink ją (*LIIR*, f. 1, b. 39, 92, 104, 105, 171). 1963 m. žvalgant LNM rūmų galinę patalpą užfiksuotas 7,9 m storio kultūrinis sluoksnis, kurio apatiniuose horizontuose aptikta medinio užstatymo liekanų, buitinės bei statybinės keramikos, metalinių dirbinių, amatininkų gamybinių atliekų (*LIIR*, f. 1, b. 175). 1977 m. Gedimino kalno V šlaite klojant elektros kabelį po nuobirų sluoksniu aptikta atraminė siena. Tais pačiais metais prie

transformatorinės susiformavus įgriuvai P. Tebelškis ištyrė 4 nedidelius plotus ir aptiko 3 lygiagrečių sienų liekanas, kurias datavo XV a. pabaiga – XVI a. I puse (*LIIR*, f. 1, b. 473, 595). 1979 m. Gedimino kalno V papėdėje 2 perkasas (vieną prie Pilininko namo P sienos, kitą – už 17 m į P nuo jos) tyrinėjo S. Patkauskas. Įžemio nepasiekė, 4 m gylyje dėl darbų saugos tyrimai sustabdyti. Tyrimų metu aptikti 4 sienų mūrai: atraminė siena, buvusių Radvilų rūmų dvi sienos bei tarp rūmų ir šlaito įrengto koridoriaus R siena su arkiniais pamatais (*ATL 1978 ir 1979 metais*, 1980, p. 41–43). 1997–2000 m. LP (G. Rackevičius) gana išsamiai tyrė V atraminę sieną, Radvilų rūmus bei koridorių tarp jų. Priešais Pilininko namą ištyrus šurfą nustatyta, kad šioje vietoje yra iki 1,15 m storio kultūrinis sluoksnis, formuotas nuo XVIII a. lyginant kiemo paviršių (*ATL 1996 ir 1997 metais*, 1998, p. 307–310). Palei V atraminę sieną bei Radvilų rūmų vietoje ištirtas apie 500 m² plotas: tyrinėta apie 32 m ilgio atkarpa tarp atraminės sienos ir Radvilų rūmų, Radvilų rūmų Š patalpa, tualetas su išsemiamu rezervuaru, įrengtas tarp koridoriaus ir atraminės sienos. Tyrimų metu fiksuotas kultūrinis sluoksnis susiformavęs daugiausia iš Gedimino kalno nuobirų, permaišytų XX a. žemės judinimo darbų metu, griuvenų, likusių po atraminės sienos remonto (?). Apatiniuose horizontuose aptikti XVI–XVIII a. datuojami kultūriniai sluoksniai. Autorius daro prielaidą, kad Radvilų rūmai statyti nukasus ankstyvesnes kultūrinio sluoksnio dalis ir kalno šlaito nuobiras (*ATL 1998 ir 1999 metais*, 2000, p. 351–356; *ATL 2000 metais*, 2002, p. 130–131). 2017 m. LNM vidiniame kieme planuojamo ryšių kabelio vietoje iki projekcinio gylio (50–80 cm) KVP tyrė 2 perkasas. Šalia Pilininko namo fiksuotas griuvenų bei XVIII a. datuojamas kultūrinis sluoksnis (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 721).